

Praha, 6. srpna 1952

Drahý Bedřichu,

svou práci jsem dosud nedokončil a prozatím na konec není vyhlídek. Jsem však rád, že ty počáteční kapitoly mám už za sebou, teď už vykládám jenom své pojetí, neboť jsem *in mediis rebus*. Ale ačkoli nejsem dosud hotov, je mi nad slunce jasnější, že se to všecko musí přepracovat, přemyslet a přeformulovat. Je to zkrátka práce na léta, a tudíž naprosto nevhodné thema disertační práce. Počítám, že pro „širší veřejnost“ napíšu stručný výtah v populárním stylu, neboť jako vědecká práce (!) to není vůbec ke čtení. Chyba je ovšem na mé straně, ne na straně pravdy. Jen zbude-li mi nějaký čas, tj. bude-li mi poskytnut ještě odklad presenční služby.

K Tvé poznámce o Rádlovi z posledního dopisu, že totiž R. „zády k přírodě“ podceňoval nelidské a podlidské formy aktivity a vůbec „organizace“, mohu vyslovit jen souhlas. Rádl vskutku nedal ve svém filosofickém aparátu patřičné místo vědě, zvláště vědě přírodní. Jen to mu pak dovolovalo hledět jaksi zpět a mluvit o návratu k metodě starověké a středověké apod. Jsem neobyčejně rád, žeš tuto věc postřehl a žeš také postřehl, kde se od Rádla liším, kde jej opravuji (resp. pokouším se opravovat), doplňuji atd. Úkolem dnešní filosofie vskutku jest také postavit solidní základy veškerému vědeckému a zvláště přírodovědeckému úsilí; filosofie nesmí stát stranou a dávat se pouze strhovat „účastí na myšlence“. Orientace na vědu a hlavně přírodovědu je zároveň jedním z nejlepších způsobů, jak se vyvarovat moralismu i pragmatismu, o nichž mluvíš rovněž ve své poznámce.

Slíbil jsem Ti, Bedřichu, že Ti něco napíšu o důvodech mého rozchodu s Táňou. Jsem tím zavázán konečně i sám sobě, neboť dosud jsem ještě tuto kapitolu formálně neuzavřel (nýbrž pouze fakticky). Mimořádnou nesnází je pro mne naprostá nedostatečnost mé paměti, která mne zbavuje možnosti názorných ilustrací na konkrétních vylíčených případech. Nicméně je třeba, abych se do toho pustil. Ostatně i Tatjana mne v posledním dopise (24. 6.) žádala, abych za ni převzal její závazek a Tobě „vysvětlil věci minulé i budoucí, pokud to bude třeba“. Sama prý chce také psát, ale neví, jak to dopadne; už se pokusila, ale nějak to prý „divně zavání“.

S Táňou jsme se sblížili u filosofie. Když jsem opustil přírodovědeckou fakultu a zapsal jsem se na filosofické, Tatjana přešla z ruštiny a francouzštiny rovněž na filosofii (a sociologii). Ten podzim jsme spolu čítali Platonovo *Symposion*. V zimě jsme se domluvili – v Kolštejně – a začali jsme spolu počítat. Naše předpoklady byly velice rozdílné. Zdaleka jsem neodpovídal Tániným představám, která ze mne chtěla mít panovníka a rytíře; také pro mne nebyla Táňa ideálem, neboť stále chtěla dělat slabšího, kdežto já jsem hledal rovnocenného partnera. Měl jsem však za to, že v průběhu času budeme mít možnost jeden druhému se přizpůsobit. Byl jsem ochoten se přizpůsobovat a opouštěl jsem mnoho věcí, které jsem dosud držel. Ustupoval jsem od mnohých svých požadavků a stavěl jsem jiné. Kde jsem však neustupoval, byla filosofie. Tak se stalo, že jsem ve věcech praktických a životních jaksi ponechával iniciativu Táně; avšak má nejistota nakazila v posledu i mou filosofii, jejíž úroveň pomalu klesala (to jsem rozpoznal a Táně napsal už v dubnu 1949). Já jsem žil ve své filosofii, Táňa ve svých představách. To ovšem nemohlo harmonovat. Přišlo mnoho rozporů a došlo

to tak daleko, že jsme se v létě 1949 rozešli. Ne však na dlouho. Zkusili jsme to znovu, ale při nejmenším z mé strany s dost redukovanou důvěrou. Zvyšoval jsem postupně své požadavky; touž měrou však Táňa hledala nezávaznost. Vypadalo to ovšem tak, že k mým požadavkům se chovala zprvu lhostejně a pak i odmítavě až nepřátelsky, mluvila však o své ochotě vyhovět takovým požadavkům, jaké si za mne představovala a o nichž mne přesvědčovala, že je mám vzít za své. Stále víc jsem se přesvědčoval, že Tatjana není loyální ke mně, tj. k mé reálné osobě, nýbrž k své představě o mně, k jakémusi mému obrazu. Stával jsem se netrpělivým a často hrubým. Zvláště v přítomnosti jiných lidí jsem se choval hrubě, když Tatjana – právě jen před nimi – hrála to, co jsem na ní chtěl i v soukromí, ale skutečně, ne jako hru. O to, co jsem říkal v diskusích, a vůbec o filosofii se Táňa starala jen v přítomnosti jiných, tj. na veřejnosti. Soukromě ji však filosofie ani netáhla, ani nezajímala. Několikrát mi vytýkala, že nemám, o čem bych jiném hovořil, než o své filosofii. Měl jsem jí za zlé tuto dvojakost; nevěřil jsem pak ani tenkrát, když projevila i soukromý zájem, což bylo dost zřídka. Tatjana má vzpurnou povahu; je ovšem dvojí vzpurnost, vzpurnost titánská a vzpurnost utlačených. Táňa si ráda hrála na utlačenou a její vzpoury pramenily odtud. Ze vzpoury chtěla opustit filosofii a jít učit nebo se orientovat na rodinu apod. Propukalo v ní „občanství“, nejen se hrozila, nýbrž měla přímo odpor k mému ustavičnému bourání starého a ničení každé definitivnosti. Zabydlet se chtěla, chtěla se hmatatelně ujistit a zajistit. Snad viděla nebezpečí právě ve filosofii, a proto se od ní počala s odporem odvracet. Svou práci psala s největším přemáháním a pak prohlašovala při vhodných i nevhodných příležitostech, že nic takového už nikdy nebude dělat. Napsal jsem ještě předtím Táně, že jsem se rozhodl učinit neodvratným předpokladem a podmínkou našeho vztahu a naší lásky „statečnost ducha“, *fortitudinem animi*, která znamená jeho mladost po celý život, která na ničem neulpí, na ničem se definitivně nezastaví, s ničím se nespokojí a všechno se pokouší obnovit, znovět, znovu začít. „Uvolněnost a svoboda, přímý duch, otevřenost a upřímnost, loyálnost a láska na život a na smrt – to se musí stát jediným základem, jediným pilířem, jedinou hradbou našeho společného života.“ Tak jsem napsal v únoru 1951 a vybídl jsem Táňu, aby se k tomuto programu přihlásila. Zároveň jsem podotkl, že filosofie není kontingentní podmínkou, ale že v cestě za pravým životem, za pravdou opustit filosofii a nejít zároveň za ni a nad ni může znamenat pouze abdikaci a zradu. Ale Tatjana se od filosofie, a především od životního stylu, který jsem nabízel i vnucoval, odvracela stále víc, chtěla dělat všechno, jen ne to, co jsem od ní požadoval, a tak jsme se rozešli po druhé (prosinec 1951). Bylo to v podstatě mé rozhodnutí, na něž Táňa nechtěla přistoupit. Měl jsem však úmysl přesvědčit ji o tom tak, aby sama viděla nutnost rozchodu. Rozhodli jsme se tedy ještě pro jednu zkoušku, která však neznamenala zrušení rozchodu jako spíše ověření možností pokračování v našem vztahu, resp. v jeho obnovení. Odmítl jsem veškeré požadavky na mne kladené, jejich plnění jsem prohlásil za čistě dobrovolné a zkoušku jsem interpretoval tímto způsobem jednostranně: Táňa se měla změnit, ne já. To nebylo pro mou omezenost, nýbrž rozhodl jsem se k tomu, když jsem viděl, jak Tatjana každou mou chybu a nedostatek obrací ve svůj prospěch a chce co největší vinu svalit na mne. V dané situaci to znamenalo tolik, že jsem vzpurné bytosti ukázal jedinou cestu: vzdát se vzpurnosti. Neuspěl jsem však. V květnu jsme se tedy rozešli definitivně.

Je vysoce pravděpodobné, že jsem líčil věci mnohde příliš zaujatě. Mám však za to, že Táňa bude mít příležitost vyložit věci se své strany. Připouštím, ba jsem

upřímně přesvědčen o tom, že jsem udělal mnoho chyb – základní viny však u sebe nenalézám. Tatjana byla mnoho závislá na cizích lidech; když někdo něco proti mně řekl, podstatně to vždy znovu narušovalo náš vztah. Každý můj neúspěch měl typický průběh: Táňa se postavila mimo, často i proti mně. Napjaté situace řešila distancí ode mne, v nejrozhodnějších chvílích jsem byl nejen sám, ale „s kudlou v zádech“. Jsem přesvědčen, že to ani pro mou nemoc nebylo bez významu, když jsem byl v rozporech navenek (společensky, filosoficky) a zároveň v rozporech osobních, nemaje, kde bych „hlavy sklonil“. Ani mou nemoc však Tatjana nebrala vážně; jednala se mnou stále jako se zdravým člověkem. Pro mne to někdy nebylo ani fysicky snesitelné; Táňa toho však nepozorovala. Není sporu, že by se situace zlepšila, až se dostanu do normálních kolejí, až se uzdravím (stejně je nejasné, kolik let to bude ještě trvat). Ale nehodlám svůj život spojovat s někým, kdo se ode mne distancoval, když mi bylo zle. Také Tánina náročivost mi šla na nervy (zvláště poslední dobou, kdy jsem se nemohl hnout s prací, ale i dříve); chtěla být středem mého zájmu, ne pomocnicí, soudruhem, spolupracovníkem. Po mém soudu tedy nemáš pravdu, napsal-lis, že nemyslíš, že by mi mohl někdo jiný být lepším přítelem a spolupracovníkem, než je Táňa. Napsals Táně (a Táňa mi dala přečíst), že náš vztah Ti byl jakýmsi světlým bodem atd. To proto, žeš viděl vše zvenčí. Kdybych ovšem já i Táňa (a možná jenom já sám) vynaložil všechnu energii na zdolávání osobních obtíží, pak bychom mohli žít poměrně dobře až do své smrti. Ale já nehodlám plýtvat energií na takové osobní záležitosti. Rodina je tu proto, aby člověk mohl ve světě víc vyřídit než sám. Má-li rodina brzdit, pak pryč s ní, pak není k ničemu.

V jedné věci máš ovšem pravdu. Ať už Tatjana poví cokoli o tom, jaké našla u mne porozumění, já jsem v ní našel nejvnímavějšího člověka, ano nejschopnějšího člověka, pro kterého jediného bych býval psal a myslel a filosofoval. Tatjana je velmi schopná ve filosofii, vyniká nejen mezi dívkami, ale i mezi chlapci. Mým problémům rozuměla dobře; bylo radost se orientovat na jejím způsobu myšlení. Tím hůře však pro mě i pro ni, když se chtěla toho všeho vzdát. Kolikrát mne také napadlo: což když jsem byl já tou překážkou, která Tatjaně znemožňovala tvořivou práci ve filosofii? Což když se bouřila proti filosofii, protože se bouřila proti mně? Což když jsem to byl právě já, který jsem Tatjaně zkompromitoval filosofii, který jsem ji znechutil a otrávil? Ale i v tom případě je lépe, když jsme se rozešli. Snad už nebude této překážky. Když myslím na Tatjaniny schopnosti a možnosti, srdce se mi lítostí zastavuje. V mnohém je schopnější než já; co jsem se od ní mohl naučit! Lítost a vztek se u mne střídají. Tatjana zradila; a zradila sebe. To je dvojnásob hrozné. To je nejvlastnější důvod, proč jsem se s ní rozešel. Pevně věřím, že najde nyní progresivní řešení; ne-li, stane se strašidlem mého života. Tu je cosi nepochopitelného, protože nevyslovitelného. Kdybych měl smysl pro kultično a démonično, házel bych už kalamářem. Snad je to ruské (Gorkij líčí takové typy), je to však odporné, či spíše nesnesitelné. Není možno to uznat, není možno se s tím smířit. Je to vřed, otevřená rána, je to dekadence. Nerozumím tomu a budu proti tomu bojovat po celý život. Je to existencialismus bez přesných obrysů. Dostojevský by si přišel na své.

Z celého tónu jistě vidíš, jak s tím ještě daleko nejsem hotov. Nemohu to uměřeně a taktně popsat a vysvětlit. Jsem tím zasažen příliš bolestně. A tak ani nevím, jak přijmeš skutečnost, která se bude na daném pozadí vyjímat jako pěst v oku. Navázal jsem spojení s Hedou. O tom však jindy – a hlavně později.

Hrůzně se vytváří však vztah mezi mnou a Honzou, který nevzal ze záhadných důvodů na vědomí skutečnosti našemu spojení předcházející. Má vztek a vyhrožuje i nenávisť. Kdo se však dá na vojnu, musí bojovat. Snad mi nebyl onen klid a mír, po němž tolik toužím, dán do vínku.

Milý, drahý Bědo, budeš-li mít čas, napiš mi něco k mému dnešnímu vylíčení. Velice budu očekávat, co Ty o věci soudíš.

Hodlám někdy v příštích dnech zajít za maminkou; jak se vám dařilo těch čtrnáct dní? A jak se vede teď Tobě?

Jak pokračuje Tvůj Rádí? A co Tvoje báseň? Pošli alespoň torsa, když to nemáš ještě celé. Ostatně také počítej, že někdy v září Ti buď pošlu nebo přivezu svou disertační práci. Mám stále víc pochybností, bude-li přijata. V každém případě ji však musíš komentovat, nebo Ti ji zase odeberu. Vůbec Tě zvu na další spolupráci: bude-li se Ti celková tendence zamlouvat (ať už pozitivně, nebo negativně), vyber si některou partii na rozpracování a přepracování, resp. na kritické, polemické nebo opoziční zpracování. Anebo navrhně nějakou jinou práci (spolupráci), pomalu se chystám na konec povinných studií, tak je třeba plánovat kupředu.

Měj se pěkně, nebuď občanem, hledej *fortitudinem animi* a pomáhej hledati i jiným.

Tvůj